

KVINNO

bulletinen

Nr 2/96
Årgång 26
Pris 40 kr

Ekofeminism
Ofruktsam
– värdelös?
Män som splittrar
Semestertips

Harriet Taylor

karlakarlarnas mardröm

av HJÖRDIS LEVIN

Även män kan vara feminister, skriver Hjärdis Levin, som läst nytgåvan av John Stuart Mills bok *Förtrycket av kvinnorna* (övers: Elisabeth Mansén, Nya Doxa). Hon rekommenderar den som studiematerial när nu Vänsterpartiet ska skriva in feminismen i sitt program.

Harriet Taylor
Bild: Kungliga Biblioteket

och John Stuart Mill

För tjugo år sedan blev jag utskrattad när jag i ett samtal med kamrater från Vänsterpartiet påstod att även män kunde vara feminister. Som exempel nämnde jag filosofen John Stuart Mill. Nu skall feminismen skrivas in i Vänsterpartiets program – som en komplettering till marxismen menar förmodligen en del medlemmar. Jag rekommenderar varmt *Förtrycket av kvinnorna* som obligatoriskt studiematerial. Karl Marx och John Stuart Mill var samtida med varandra.

En jämlik man

Mills bok representerar den klassiska feminismen eller doktrinen om könsens jämställdhet; dess analys av kvinnoförtrycket och idéer om hur detta kan upphävas är så gott som lika aktuella idag som när de sattes på pränt för 125 år sedan och slutligen är Mills bok "ett av historiens främsta uttryck för en mans engagemang för rättvisa och jämlikhet mellan könen." Detta är särskilt viktigt med tanke på de män som – förhoppningsvis efter partikongressen – söker sätta sig in i feminismens för dem okända idévärld. I många år har jag burit på en önskan att skriva en artikel om John Stuart Mill och dennes förhållande till Harriet Taylor. När Kvinnobulletinen bad mig recensera nyutgåvan av Mills mest kända skrift befann jag mig i slutfasen av ett arbete om feministisk kamp för sociala reformer under 1920- och 30-talen. Slitet med textkorrigering, citatkontroll och komplettering av notapparat var inget idealiskt läge för att plocka

fram tillfälligt undanstoppade tankar och anteckningar.

Utbildningens betydelse

Enstaka händelser som verkar obegripliga faller emellertid rätt ofta på plats. Att läsa *Förtrycket av kvinnorna* just i nämnda situation var både välbehövligt och nyttigt. Plötsligt stod det kristallklart för mig hur väl drivkraften hos de tidiga feministernas kamp för sociala reformer överensstämde med idéerna i Mills bok. De ägde samma starka tilltro till förnuftets och argumentationens förmåga att påverka och förändra. Tron på miljöns inflytande och uppfostrans och utbildningens stora betydelse för individ, samhälle och framtida släkte genomsyrade nästan allt vad dessa kvinnor gjorde.

Under läsningens gång tänkte jag mycket på dem som tog del av den här boken för mer än hundra år sedan. Jag tänkte på Sophie Adlersparre som gjorde Mills tankar till rättsnöre för "det etiska äktenskapsidealet". Mill beskrev inte det idealiska förhållandet, "för dem som kan föreställa sig det, behövs det inte, och för dem som inte kan det, skulle det framstå som en svärmares drömmar", skrev han.

Sophie Adlersparre menade att många redan på hennes tid hade upplevt detta ideala förhållande. Den nya tiden skulle skapa förutsättningarna för alla att uppleva det. Den yttre ramen var: "två bildade personer med samma åsikter och ambitioner, som lever i en jämlikhet av bästa slag,

med ungefär lika god förmåga och kapacitet och med en viss överlägsenhet på båda sidor – så att båda kan njuta lyxen av att se upp till den andre, och ömsevis ha glädjen att leda och bli ledd på utvecklingens väg".

"Fjant och toffelhjälte"

Dessa två var Harriet och John Stuart, ett av de sällsynta par i historien som själva verkade "ha varit mer än nöjda" med sin relation, skriver Elisabeth Mansén. Hon har gjort den nya översättningen efter den vetenskapliga utgåvan av Mills samlade verk.

Jag tänker också på August Strindbergs och Gustaf af Geijerstams bemötande av Sophie Adlersparres med fleras vision om framtidens äktenskap. De ställde idealet alldeles för högt, hävdade de två författarna. Äktenskapet var hus och hem, mat och säng och vardagslivets trivialiteter och inte någon inrättning för makars inbördes beundran av varandra. Någon löjligare fjant och toffelhjälte än John Stuart Mill kunde Strindberg knappast tänka sig. En man som skrev likt Mill hade inte emanciperat sitt intellektuella centrum från sitt könscentrum. En man som skall tänka klart kan inte och får inte ha någon emotionell eller intellektuell bindning till en kvinna, för en sådan bindning inverkar negativt på mannens tänkande.

På liknande premisser brukar man hålla krigare och tävlande idrottsmän borta från kvinnor inför hårda kamper. Kontakten med kvinnan gör

mannens hjärta mjukt och inställt på jämställdhet.

Klassificerad otillräknelig

I 28 år av Harriet Taylors levnad och i 16 år efter hennes död var Mills hjärta helt upptaget av denna kvinna. Vanligen brukar män som forskar och skriver utnyttja kvinnor för manusläsning, maskinskrift och språklig korrigerings. Ibland erkänns det i ett förord, speciellt om hustrun utnyttjats. Alla Mills arbeten var påverkade av Harriet Taylors tankar och idéer. Han lyssnade till en kvinna. Bara det är anmärkningsvärt. Han samtalade med en kvinna men han docerade inte för henne. Mer anmärkningsvärt. Han värderade hennes tankar så högt att han förde in dem i sitt eget system. Mycket anmärkningsvärt. När han tillstod, och nästan skröt med, hur djupt involverade Harriets och hans intellektuella liv var med varandra, blev han inte trodd eller han blev, som av Strindberg, klassificerad som otillräknelig.

Deras gemensamma arbeten gavs emellertid ut under John Stuart Mills namn. Han avstod från att tillägna Harriet *The Principles of Political Economy*, en bok till vilken hon givit stora bidrag av idéer och utformning. Hon var nämligen gift med en annan man under nästan tjugio år av deras förhållande. Två år efter makens död gifte hon sig med Mill. Sju år senare avled hon.

Feministisk betydelse

Förtrycket av kvinnorna är en av de böcker som betytt mest för kvinnoemancipationen i vår värld. Första upplagan kom ut 1869 och samma år publicerades den i Sverige. Den kände skriftställaren A.F. Åkerberg, senare socialdemokrat och georgist, översatte den till svenska. Ingen har ifrågasatt dess stora feministiska betydelse. På ett område är emellertid Mills roll omstridd. Vad ansåg han egentligen om födelsekontroll och kvinnans sexuella frigörelse? Preventivförespråkare har gjort honom till en av de sina. Deras motståndare hävdar att Mill absolut inte var nymalthusian men en av de "stora malthusianerna". Det

finns skäl för båda åsikterna.

Arresterades med frikändes

John Stuart växte upp under extrema förhållanden som son till nationalekonomen James Mill. Han lärde sig grekiska från treårsåldern och förde under hela sin barndom djupgående intellektuella samtal med sin far under dagliga promenader. Han undervisade sina många yngre syskon. Modern var faderns hushållerska, sängkamrat och födelsemaskin. I kretsen kring James Mill fanns de klassiska nationalekonomerna, Robert Malthus och David Ricardo, filosofen Jeremy Bentham och den radikale skraddaren Francis Place. Dessa män var den unge Mills enda umgänge. Självklart påverkades han av dem.

Alla var malthusianer, dvs anammade Robert Malthus teori att ett lands befolkning måste anpassas till dess tillgång på näringsmedel. Följaktligen bör varje par inte ha fler barn än de kan försörja. Femtonbarnsfadern Francis Place var dessutom nymalthusian och den förste i England som spred upplysning om preventivmedel. Place tog den sjuttonårige John Stuart Mill till hjälp att sprida sådana skrifter i Londons arbetarkvarter. Mill arresterades men frikändes och gick aldrig mer ut i detta ärende.

Viktoriansk moral

Händelsen ägde rum omkring 1823-24 och anförs alltid som bevis för att Mill var anhängare av preventivläran fastän han av taktiska skäl, bland annat på grund av sin relation med en gift kvinna, aldrig mer öppet gjorde någon sådan propaganda. En liknande förklaring ger Elisabeth Mansén till att Mill "ingenting säger om barnbegränsning" i *Förtrycket av kvinnorna*. Hon hävdar också att Mills och Harriet Taylors "syn på sexualiteten i förvånande stor utsträckning speglar den viktorianska moralen". Elisabeth Mansén uppfattar förmodligen Mill som en radikal person som borde ha varit för fri kärlek och preventivmedel och antagligen också var det, fast han av taktiska skäl höll tyst. Men så talar både han och Har-

riet Taylor som viktorianer! Det blir förvirrande.

För den som gärna vill att den egna definitionen av radikalism skall överensstämma med Mills beteende är det svårt att acceptera att Mill faktiskt kan ha ändrat uppfattning i preventivfrågan men ändå hade en sexualsyn som stod i stark motsättning till den gängse viktorianismens. Enligt min mening gick Mills och Harriet Taylors sexualsyn i linje med den tidiga feminismens och denna var allt annat än viktoriansk, även om den avvisade preventivläran.

Hyckleri och dubbelmoral

De dominanta dragen i viktorianismens sexualsyn var tystnad, hyckleri och dubbelmoral. Kvinnan skulle vara kysk före bröllopet och trogen inom äktenskapet medan mannen kunde leva precis tvärtom. Han fortsatte strängt taget att leva ungarliv under hela sitt äktenskap medan hustrun stängdes inne som husets ängel. Hon förväntades inte ställa några sexuella krav för egen del men skulle underordna sig mannens.

Det är de tidiga feministernas omätbara förtjänst att ha revolterat mot detta mönster medan majoriteten av kvinnor fann sig underdånigt i det. Feministerna bröt tystnaden, angrep hyckleriet och satte upp den sexuella dubbelmoralen som främsta anfalls-mål. Definitionen av kvinnors och mäns sexualitet som väsensskild och tesen att mannens drift var okontrollerbar sågs som roten och upphovet till kvinnoförtryck och sexuellt slaveri. Exempelvis sattes kvinnan totalt ur stånd att bestämma över sin egen kropp. Våldtäkt inom äktenskapet fanns inte i lagen. Att hävda kvinnans rätt att vägra acceptera samlagstvång var radikalt. Det var radikalt att kräva trohet av den som polygam ansedde mannen. Vi har tydligen ännu inte förstått hur enormt radikalt det var att kräva sexuell jämställdhet på grundval av kvinnans normer och villkor. Det gjorde Mill.

Lycka och lust

Det har emellertid också påståtts, helt utan grund, att Harriet Taylor låg

bakom Mills aktivitet i preventivfrågan. Parterna träffades dock först 1830, sex-sju år efter nämnda händelse. Däremot finner jag det plausibelt att Mill påverkades i motsatt riktning av Harriet Taylor men inte bara av henne. År 1826 genomlevde Mill en psykisk kris och började ifrågasätta åsikterna och människorna i sin omgivning. Han avvek från Benthams filosofi och indelade lycka och lust i högre och lägre sådan.

Intellektuell verksamhet, fantasins lek och tillfredsställandet av moraliska känslor gav en lycka av högre kvalitet än den som vanns genom sinnens njutningar. Det moraliska livet eller dygden i sig såg Mill inte längre som ett medel till lyckan som mål utan som ett mål i sig. Som bevis hänvisade han till människans känsla av värdighet. Alla som upplevt den lycka han talade om visste att det kändes bättre att vara en olycklig Sokrates än ett lyckligt svin.

Neka samlag

Mill började även intressera sig för kvinnans roll i äktenskapet. Han hade sett hur hans mor hade det. Han hade mött sin stora kärlek. I *The Principles of Political Economy*, utgiven 1848 och influerad av Harriet Taylor, hävdar Mill att ingenting vidrigare fanns, än att en person ägde rätt till en annan person. Kvinnans lydnad i allt hindrade mannen att utvecklas från driftsstyrd till vilje- och förnuftsstyrd varelse. Den var en kvarleva från ett primitivt samhälle som satte stopp för civilisationens sista steg mot mänsklighetens fullkomning. Om kvinnan fick råda över sitt eget liv, sin kropp och sexualitet så skulle barnantalet minska i familjerna och ländernas nativitet sjunka. Det fanns de som menade att Mill uppmuntrade kvinnor att neka sina män samlag när de inte ville ha flera barn.

Mill såg frågan om födelsekontroll både feministiskt och nationalekono-

miskt. Han var sannolikt inte helt och hållet motståndare till preventivmedel, men användningen av sådana skulle vara en privatsak mellan makar och inte göras till föremål för allmän propaganda. Preventivmedlen skulle inte heller upphäva mannens rätt till kvinnans kropp utan snarare tvärtom. För det behövdes lagar som upphävde mannens husbandsvalde över hustrun. Avhållsamhet inom äktenskapet var en nyttig träning i självbehärskning. Stabilitet och självbe-

att endast tidiga äktenskap kunde rädda individ och samhälle från otuktens förbannelse. Han utmanade denna lära genom att påstå att sena äktenskap och ett avhållsamt liv dessförinnan inte var ett större offer än många andra som människor gjorde för att uppnå ett mål.

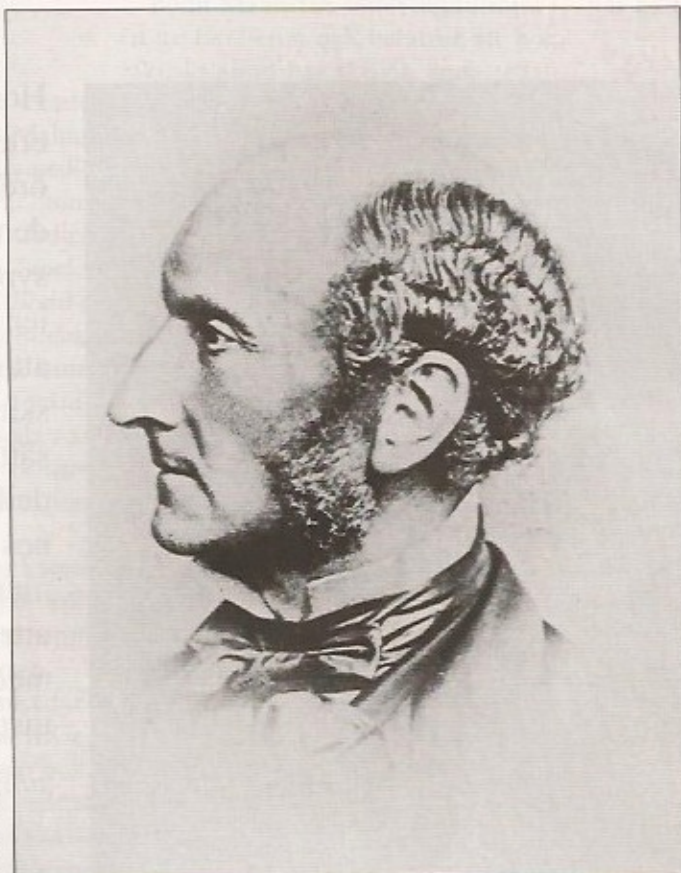
Mill gick ännu längre genom att hävda att även den gifta kvinnan hade rätt att bestämma över sin kropp och neka samlag. För mannen borde följaktligen lyckan i att ta hänsyn till den älskades hälsa och välbefinnande vara av högre kvalitet än lyckan i att tillfredsställa den egna driften. Mill, inte Malthus, brukar kallas tvåbarnssystemets upphovsman.

Mot sexuell dubbelmoral

Den sexualpolitik som Malthus och Mill menade skulle gälla för alla var identisk med den moral som kvinnor under århundraden tvingats att leva efter och som de accepterat som rätt och riktig, men som männen själva hela tiden brutit emot. Mills själskris och samliv med Harriet Taylor, vars hälsa inte var den allra bästa, utvecklade hans sexualsyn från en krass och maskulintistisk inriktad sådan till en mer idealistisk och romantisk. Hon hade tagit intryck av den amerikanska kvinno-

rörelsen med dess kristet religiösa förankring. Själv tillhörde hon de s k unitarierna som också var kristna.

Harriet Taylor fick inte uppleva den världsomfattande rörelsen mot sexuell dubbelmoral och reglerad prostitution som leddes av landsmaninnan Josephine Butler och korståget mot krogarna som leddes av Frances Willard. Till unitarierna hörde emellertid Harriet Martinau och dennas propaganda under 1830-talet för uppskjutna äktenskap föregångna av sexuell avhållsamhet är väl belagd. Ungefär vid den tiden övergav Mill preventivläran och blev en av de "stora malthusianerna". ■

John Stuart Mill. Bild: Kungliga Biblioteket

härskning utgjorde grundvalen i den klassiskt borgerliga moral som den viktorska dubbelmoralen så markant hade avfallit ifrån.

Tvåbarnssystemet

Viktigast för Mill var att människor insåg att avlandet av barn hade med deras eget beteende att göra och var något som de inte kunde lägga ansvaret för på Gud eller någon annan människa. Malthus och Mills insatser var i detta fall revolutionerande. Malthus, som dock var prästvigd, gick emot den lutherska läran att människan är slav under sitt kött och